

УДК 21.009:322

Дубінін В. В.

*Професор кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

Щудро Н. В.

*Асистент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук ДВНЗ
«Донбаський державний педагогічний університет»*

ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ НА СТОРІНКАХ «БХАГАВАД-ГІТА» І «ШРИМАД-БХАГАВАТАМ»

Розглядаються актуальні проблеми розвитку людини як субстанції всесвітньо-історичного процесу з посиланням на матеріали «Бхагавад-гіти» і «Шрімад-Бхагаватам», звертається увага на проблеми походження, структури, сутності, ієрархії, задоволення та спасіння людини.

Ключові слова: людина, субстанція, атрибут, філософія, релігія, монізм, дуалізм, деїзм, пантеїзм, плюралізм.

В епоху толерантного ставлення до будь-яких світоглядних поглядів, уявлень і вчень відкривається простір для всебічного осмислення фундаментальних природних, суспільних і духовних проблем розвитку всього суцього. Серед них і проблема людини як субстанції всесвітньо-історичного процесу, яка потребує долаття обмеженого моністичного і визначення необхідності плюралістичного виміру людського фактору в історії.

Мета нашого повідомлення полягає в тому, щоб осмислити проблему походження, структури, сутності, ієрархії людини, з'ясування таких проблем її існування як задоволення та спасіння. Аналіз позначених проблем ми будемо здійснювати, посилаючись на такі першоджерела давньоіндійської релігійної філософії як «Бхагавад-гіта» і «Шрімад-Бхагаватам».

Розпочнемо з проблеми походження людини. Походження людини є, дійсно проблемою, тому що на це питання немає до цього часу однозначної відповіді. Прихильники моністичної філософії вважають, що людина своїм виникненням і розвитком зобов'язана якомусь одному

фактору. Матеріалісти пов'язують походження людини з якимось матеріальним явищем: літосферним (наприклад, вода), біологічним (рослина, тварина) тощо.

Представники ідеалізму (об'єктивного чи суб'єктивного) вважають, що людина своїм виникненням та розвитком зобов'язана духовному фактору. З позиції дуалістичної філософії людина виникає, з одного боку, як матеріальна істота (тіло), з іншого, як духовна істота (душа). З позиції дійстичної філософії людина виникає в наслідок саморозвитку Найвищого Духовного Енергетичного Начала—Бога, який в подальшого розвитку надає людині свободу волі, тобто розвинути, керуючись своїм здоровим глуздом. Пантеїстична філософія намагається розглянути походження людини в органічній єдності матеріального (Природа) і духовного (Бог). Плюралістичний погляд на походження людини характеризується гармонійним поєднанням матеріального, суспільного і духовного факторів, тобто людина є особлива гілка серед живих істот, в якій органічно поєднуються всі природні, суспільні і духовні фактори не тільки в лінійній послідовності, а й у хаосі, не тільки необхідно, а й випадково тощо. В давньоіндійській релігійно—філософській культурі має місце пошук всіх без винятку факторів. Найбільш яскраво простежується моністичний погляд на походження людини. Разом з тим тут має місце і пантеїзм і плюралізм в нерозвинутому вигляді [1, с. 207, 355, 358, 455]. У поглядах на походження людини в індуїзмі переважають переважно моністичні та дуалістичні принципи. Людина виникає, існує і розвивається як матеріальна і духовна істота, оскільки все існуюче породжене матерією і духом [1, с. 358]. А як же співвідносяться дух і матерія? «Бхагавад-гіта» повідомляє, що не дух виникає на певній стадії розвитку матерії, а, навпаки, дух є головне поле творіння і матерія, відповідно, твориться духом [1, с. 358]. Людина як жива істота належить до одного із 8. 400. 000 видів життя: де—які із них—рухливі, а де—які—нерухливі: існує 400. 000 форм людського життя. Важко зрозуміти, чому саме ця цифра фігурує в індуїській літературі. Цікаво звернути увагу на діапазон живих істот—від малюсенької комахи до Верховної Божественної Особи [2, с. 41], яка має владу над нижчими. Як тільки людина знехтує владою Господа, природа та її закони відразу покарають її [2, с. 45]. Філософи відчують недосконалість моністичного і дуалістичного поглядів на їх природу [2, с. 50]. Разом з тим пропагується думка про прямий і зворотний зв'язок матеріальної і духовної структури людини з Верховною Божественною Особою, яка керує життєдіяльністю людей, і проголошується абсолютним прапором для всіх людей [2, с. 61].

Люди в давньоіндійській релігійній філософії підрозділюються на простих людей, людей—аскетів, людей—йогів, філософів—емпіриків, людей—воїнів, людей—просвітлених і людей, які цікавляться плодами своєї діяльності. Існують чотири класи людей: 1) брахмани—перебувають в гуні добродіяння; 2) кшатрії—повністю знаходяться під впливом гуни пристрасті; 3) вайш'яни—знаходяться в орбіті гуни пристрасті та темряви; 4) шудри—знаходяться в зоні темряви. Всі стани буття людини—прояви енергії Крішні [1, 364–365]. Всі названі класи людей тимчасові.

За критерієм ставлення до свідомості Крішні невіруючі (душкрити) поділяються на чотири категорії: 1) Мудха—надто безглузді; 2) нарадха—99,9 населення землі помірних людей; 3) душкрити—люди, чий знання обезцінені, ілюзорна енергія спрямовує їх на невірний шлях; 4) асурам бхавам артритих—останній клас душкритів—виняткові атеїсти, які керуються демонічним принципами [1, с. 37–373]. Невірують і не можуть самовіддано служити Всевишньому. Тому їхнє життя егоїстичне, безладне, полишене духовних цілей.

На особливу увагу заслуговує проблема проявлення в індуїстській філософській традиції. Проявлене є альтернативою не проявленому. Непроявленим є Бог і ті духовні і матеріальні речі, які не виявили своїх субстанційних і атрибутивних якостей.

Коли ми говоримо про субстанції якості людини, ми маємо на увазі по—перше, те, що становить субстанцію, тобто основу і рушійну силу природно—суспільно—духовного історичного процесу. А це означає, що походження, сутність і структура людини де термінується літосферними, гідросферними, атмосферними явищами і процесами. Розвиток людини як суспільної істоти визначається економічними, політичними, правовими, освітянськими, релігійними, науково—технічними, екологічними явищами і процесами як у суспільстві, в якому вона живе, так і глобальними проблемами всього людства. На положення, сутність і особливість розвитку людини впливають також духовні фактори, які пов'язані із духовною спадщиною близьких, і далеких генерацій людей.

Атрибутивні властивості людини є похідними від субстанційних і полягають, відповідно, у потребах, ідеалах, цілях, цінностях та інтересах людей, у їх ставленні до природи, суспільства і духовності, плануванні і забезпеченні своєї життєдіяльності в оточуючому природному, суспільному і духовному середовищі.

Суттєвою ознакою людини є діяльність її тілесних (рук, ніг, органів, дихання, травлення, кровообігу і т. д.) і духовних (почуттів, ума, розуму, волі тощо) органів.

Існує певна ієрархія духовних органів. Суть її полягає в тому, що живі почуття знаходяться вище мертвої матерії, ум — вище почуттів, розум — вище ума, а душа — вища за розум. Почуття стоять вище за тіло як ціле. Діяльність тіла означає функціонування почуттів. Зупинка почуттів викликає зупинку всього тіла [1, с. 268]. Як бачимо, «Бхагавад — гіта» цікава детальним розкриттям зв'язку між тілом, почуттям, умом, розумом і душею. Самий ненажерливий ворог людини — похитливість [1, с. 210].

Все в людині гармонійно пов'язано. Наприклад, рука здійснює певні дії не за власним бажанням, а у відповідності з прагненнями всього тіла [1, с. 242].

Найвищими призначеннями людини є життя в орбіті свідомості Крішни. Це означає, що в такому житті людина, по-перше, не прикладає значних зусиль для підтримки свого тіла; по-друге, задоволена тим, що приходить до неї саме собою; по-третє, не жебракуює і не просить в борг; по-четверте, задоволена тим, що отримує чесною працею; по-п'яте, тверда як в успіху, так і в невдачі [1, с. 242—243].

Людина живе даремно, якщо не намагається з'ясувати свою істинну сутність [1, с. 267].

Оскільки давньоіндійська духовна культура має значне релігійне забарвлення, то у сполученні Бога і людини Шрі Крішна є ціле, а людина — лише частинка цілого [1, с. 269].

Існування людини залежить від п'яти прямих і опосередкованих факторів: виконавця, роботи, ситуації, зусиль та вдачі [1, с. 274].

Призначення людини полягає у прагненні до свободи, звільнення з полону матеріальної залежності як в теперішньому, так і в майбутньому житті. Основна маса людей зайнята задоволенням своїх тваринних нахилів, а саме: їжею, сном, захистом і паруванням. Майже ніхто не виявляє інтересу до трансцендентного аспекту її стосунків з навколишнім світом.

Започаткована в давньоіндійській філософській культурі тема «проявленого і непроявленого» відгукнулася в філософській концепції І. Канта. Кантівська «річ — в — особі» — це, власне кажучи, і є те, що залишається не проявленим. Але якщо кантівська «річ — в — особі» — це сутність речей, яка вичерпно не піддається пізнанню, то в свідомості Крішни йдеться про людину, яка з різноманітних причин соромиться

розкрити свою сутність. Адже проявитися — значить показати свої природні, суспільні та духовні здібності, властивості. І ця проблема завжди актуальна в плані виховання та самовиховання людини.

У відповідність з давньоіндійською релігійно—філософською традицією самою досконалою є та людина, яка зосереджує свій ум на Верховній Божественній Особі—Крішні. Також і той, хто шанує не проявлене, тобто Бога, досягає найвищої досконалості серед людей [1, с. 581–582].

У давньоіндійській релігійно-філософській культурі започаткована тема задоволення яка має універсальний характер, оскільки торкається мети і сенсу життя. Вся діяльність людини спрямована на задоволення потреб, ідеалів, цілей, цінностей та інтересів. Задоволення розглядається як рушійна сила розвитку матеріального світу.

Про те, що в Європі тема сексуальних стосунків не була відкритою для широкого обговорення свідчить та обставина, що, навіть, при звіще З. Фреда, який професійно займався цією проблемою, мовчазно минали. Треба зазначити, що проблема задоволення в давньоіндійській філософії була пов'язана головним чином з інтимними стосунками між чоловіком і жінкою. Тепер ми добре знаємо, що ніщо не діється без задоволення. У стародавній Індії хтивість розглядається як спотворена любов до Бога, яка оволодіваючи розумом людини, руйнувала її організм. Але вона може перерости в любов до Бога—найвищу стадію досконалості людського життя, коли дотримуватись регулюючих принципів самовідданого служіння Господу.

Наріжним каменем давньоіндійської філософії є проблема спасіння від страждань, хоча, на наш погляд, життя—це не тільки страждання, а й спасіння від страждань. Є різноманітні засоби спасіння, тобто боротьби—від індивідуальної до класової тощо. Ми, наприклад, вбачаємо спасіння в тому, щоб своєчасно розв'язувати проблеми, якими життя постійно навантажує нас. Дж. Локк вважав, що якщо у людини не вистачає сил на розв'язання проблем, тоді, врешті решт, залишається сподіватись на милість Вищої Духовної Енергетичної Особи В індійській релігійно-філософській традиції спасіння вбачається у свідомості Крішні, який є причиною всіх причин, Абсолютною Істиною, Особистістю, яка володіє різними зовнішніми і внутрішніми енергіями. Свідомість Крішні є початок і кінець, альфа і омега всього матеріального і духовного. Знайомлячись зі свідомістю Крішні, людина пересвідчується, що земля, вода, вогонь, повітря і будь-яка діяльність детермінується Крішною. Тому, врешті-решт, спасіння людини в сві-

домості Крішні. Мудрість людини, відповідно, полягає в тому, щоб наблизитись до Нього і керуватися принципами Крішні.

Підводячи підсумок нашому повідомленню, підкреслимо наступне:

1. Інтерес до давньосхідної, зокрема, давньоіндійської релігійно-філософської думки пояснюється тим, що виключно раціональне становлення до світу не завжди конструктивне. Тому виникає потреба відшукати раціональні зерна в містичній літературі.

2. Джерела давньоіндійської релігійно-філософської літератури — «Бхагавад-гіта» і «Шримад-Бхагаватам» містять в релігійно-філософській оболонці раціональні зерна, які стосуються таких аспектів людини як її походження, сутність, структура, ієрархія, задоволення, спасіння та ін..

3. Наші спостереження, можливо, в певній мірі суб'єктивні внаслідок того, що заблагнути всю глибину потужної давньоіндійської релігійної філософії неможливо. Для цього необхідно до неї повертатись знову і знову, відкриваючи в ній кожного разу щось нове.

Список використаних джерел:

1. Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами-Прабхупада. Бхагавад-гіта как она есть. — Издательство «Бхактиведанта Бук Траст», 1986. — 832 с.
2. Шри Шримад А. Ч. Бхактиведанта Свами Прабхупада. Шримад Бхагаватам. Часть первая. — Издательство «Бхактиведанта Бек Траст», 1990. — 549 с.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2014 р.

Дубинин В. В., Щудро Н. В. Проблема человека на страницах «Бхагавад-гита» и «Шримад-Бхагаватам»

Рассматриваются актуальные проблемы развития человека как субстанции всемирно-исторического процесса со ссылкой на материалы «Бхагавад-гиты» и «Шримад-Бхагаватам», обращается внимание на проблемы происхождения, структуры, сущности, иерархии, удовлетворения и спасения человека.

Ключевые слова: человек, субстанция, атрибут, философия, религия, монизм, дуализм, деизм, пантеизм, плюрализм.

Dubin V.V., Shudro N. V. The problem of man pages on
«Bhagavad hyt» and «Shrymad-Bhagavatam»

In article rassmatryvayutsya Actual problems of human development
As substantsyy vsemyrno-historical process in so ssylkoу Materials
«Bhagavad-pyty» and «Shrymad-Bhagavatam» obraschaetsya Attention
Problems in origin, structure, essence, hierarchy, and udovolstvye
Salvation of man.

Keywords: man, substantsyya attribute, Philosophy, Religion, monyзм,
dualyзм, deism, panteyзм, plyuralyзм.

© Дубінін В. В., Щудро Н. В., 2014